

По результатам совершённого авторами теоретико-методологического анализа в статье представлено мнение ученых-олигофренопедагогов об особенностях процесса коррекционного обучения и воспитания умственно отсталых детей. В качестве главного аргумента эффективной реализации инклюзии детей с интеллектуальными нарушениями является модификация методов, методик, приемов и принципов специальной дидактики в образовательно-интеграционном процессе специальной дидактики. Кроме того, выявлены трудности в коррекционном воспитании умственно отсталых детей, которые возникли в результате несоответствия стилей воспитательных процессов в специальной и общеобразовательной школе. Определено, что в современном инклюзивном процессе не учтены особенности хода психических, в частности познавательных процессов при умственной отсталости, специфика формирования речи, общения и деятельности.

Сделан вывод о необходимости поиска инновационных методик включения умственно отсталых детей в инклюзивный класс, создании в нем благоприятной психологической атмосферы, позитивной коммуникации между детьми, актуализации и оптимизации (перенесении способов и средств) коррекционной работы во время учебы умственно отсталых в массовой школе.

Ключевые слова: умственно отсталые дети, инклюзивная форма обучения, коррекционная работа, трудности образовательной интеграции, специальные условия, оптимизация и модификации методик.

Torop K.S., Reida K.V. Educational and integrative abilities of mentally – retarded children. Problems and perspectives.

The article studies the problem of integration of mentally-retarded children into comprehensive school applying inclusive method of education. This method is aimed at providing equal opportunities for integrated education of children belonging to such nosology (mentally-retarded children) together with healthy normal children. The emphasis is made on the shortage of scientific background of both general and inclusive methods of educational integration aimed at mentally-retarded children that is why this notion requires complex and deep investigation. Furthermore, it is necessary to identify the existence of social –pedagogic conditions for applying new inclusive methods.

The views of scientists studying the notion of oligophrenia, who investigated special aspects of the process of remedial teaching and education of mentally- retarded children, have been collected in the process of theoretical investigation. The main approach for efficient inclusion of children with mental disabilities is modification of some methods and principles used in educational and integration process of special didactic.

Furthermore, the author has determined remedial teaching challenges which appeared due to uncertain education methods used in specially-oriented and comprehensive schools.

The author stresses that modern inclusive method does not consider special aspects of psychology, especially cognitive process of mentally-retarded children, their development of speech, communicative development and their activity.

In conclusion, the author insists that there is a need for developing new innovative methods of integrating mentally-retarded children into inclusive class, creating proper psychological climate, ensuring positive communication among children and optimization of remedial teaching of mentally-retarded children in comprehensive school.

Keywords: mentally retarded children, inclusive form of education, corrective work, difficulties of educational integration, special conditions, optimization and modification of methodics.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2016 р.

Статтю прийнято до друку 02.11.2016 р.

Рецензент: д.психол.н., проф. Шульженко Д.І.

УДК 376. 159.922 – 056. 313

Утьосова О.І.

ДО ПРОБЛЕМИ ДИФЕРЕНЦІЙНОЇ ДІАГНОСТИКИ РОЗУМОВОЇ ВІДСТАЛОСТІ ТА АУТИЗМУ

У статті доводиться необхідність визначення алгоритму диференціальної діагностики розумової відсталості й аутизму у дітей. Аналізуються дослідження учених у галузі спеціальної освіти стосовно особливостей розвитку розумово відсталих дітей з легким, помірним та тяжким ступенем розумової відсталості, а також дослідження стосовно проявів аутизму. Здійснено порівняльний аналіз особливостей розвитку пізнавальних можливостей, мовлення, рухової активності, зорового сприйняття дітей з аутизмом та розумово відсталих. Визначено схожі та відмінні риси у розвитку дітей означених категорій. Проаналізовано особливості ігрової та комунікативної діяльності дітей з розумовою відсталістю та аутизмом. Обґрунтована необхідність продовження досліджень стосовно діагностики дітей з особливостями психофізичного розвитку та запропонована схема, за якою доцільно аналізувати розвиток дітей означеного контингенту: пізнавальні можливості дитини та рівень інтелектуального розвитку, емоційно-вольову сферу, мовлення дитини, комунікативну діяльність (спілкування та комунікативну поведінку, вербальні та невербальні прояви), рухову активність, тактильні контакти, зорове та слухове сприйняття, ігрову діяльність. Окреслені перспективи подальшого дослідження, які вбачаються у ґрунтовному аналізі відмінностей розвитку дітей з помірним, тяжким ступенем розумової відсталості та аутизмом.

Ключові слова: аутизм, розумова відсталість, діти, діагностика, порівняльна характеристика, схема дослідження.

На сьогодні кількість перед службою психолого-медико-педагогічних консультацій актуальним є питання диференційної діагностики дітей з аутизмом від розумової відсталості, оскільки кількість дітей зі

складними та комбінованими порушеннями збільшується щорічно. Спеціалістам (медикам, педагогам) не завжди вдається своєчасно диференціювати аутизм від схожих станів. У зв'язку з тим неправильно планується корекційно-виховна робота, що негативно впливає на розвиток дітей. Отже, проблема діагностики розумової відсталості від аутизму є актуальною й потребує досконалого вивчення як з боку науковців, так і практиків.

Останнім часом вітчизняні дослідники приділяють увагу вивченню різних аспектів розладів аутичного спектру у дітей (О.Баєнська, А. Душка, Т. Скрипник, Є. Островська, Г.Хворова, Д.Шульженко), та різним аспектам вивчення розумово відсталих дітей та підлітків (В. Бондар, О.Гаврилов, І. Дмитрієва, Н. Макаруч, С. Миронова, В. Синьов, О. Проскурняк, О.Хохліна та ін.). Однак, на сьогодні не існує комплексного дослідження стосовно поєднання у дітей розумової відсталості з розладами аутичного спектру, зокрема помірної та тяжкої ступенів розумової відсталості та аутизму.

Метою статті є спроба проаналізувати на теоретичному рівні схожі та відмінні риси при розумовій відсталості та аутизмі, окреслити шляхи вирішення проблеми диференційної діагностики цих станів.

Між розумовою відсталістю й аутизмом існує багато схожих рис. Відтак, за даними досліджень, близько 70% людей з аутизмом проявляють також розумову відсталість (Lereau, 1987). Інший учений (Friman, 1991) поділяє аутичних дітей у віці до 5-6 років на 3 групи:

- 1) приблизно 50% проявляють також розумову відсталість у вербальних і невербальних навичках;
- 2) 25% показують нормальний невербальний інтелект, але слабкі мовні навички;
- 3) 25% мають нормальні вербальні і невербальні навички.

Як відомо, причиною розумової відсталості можуть бути хромосомні аномалії (наприклад, синдром Дауна), спадкові дефекти метаболізму (наприклад, фенілкетонурія), ендокринопатії (наприклад, природжений гіпотиреоз), важка родова травма, природжені інфекції тощо. Стереотипії спостерігаються приблизно у третини дітей з розумовою відсталістю, переважно з тяжкою та помірною формами [1]. У дітей з тяжким та глибоким ступенями розумової відсталості найчастіше спостерігаються ритмічні рухи, розгойдування тулуба, ляскання в долоні, удари головою, прикриття особи руками, прийняття химерних поз, підстрибування й обертання на місці, звичні маніпуляції з предметами (наприклад, обнюхування їх або дотики до них), що, водночас є характерним й для дітей з розладами аутичного спектру.

Т.Скрипник зазначає, що в межах сучасних клінічних класифікацій, дитячий аутизм включено у групу первазивних, тобто наскрізних, розладів, які виявляються у порушенні розвитку практично всіх сторін психіки: когнітивної і афективної сфер, сенсорики й моторики, уваги, пам'яті, мовлення, мислення. Інколи аутизм можна сплутати з деякими іншими проблемами, які зустрічаються у дітей [4].

За визначенням науковців (К.Островська, Д.Шульженко та ін.), аутизм – синдром, що виникає в дитячому віці й характеризується порушенням формування соціальних і міжособистісних контактів, здібностей до вербального й невербального спілкування, порушенням дозрівання когнітивних й мовних навичок, вираженим обмеженням кола інтересів й поведінкової активності. На відміну від розумової відсталості, недорозвинення інтелекту при аутизмі виражене у меншій мірі, а пам'ять і низка інших когнітивних функцій залишаються відносно збереженими.

У переважній більшості дітей з аутизмом (75%) відзначаються деяке уповільнення моторного розвитку, порушення координації рухів, неадекватні постуральні рефлекси [5]. Часто спостерігаються гіперактивність, підвищена збудливість, стереотипні рухи кінцівок, порушення опозиції великого пальця кисті, порушення артикуляції, легке зниження або підвищення м'язового тону, пригнічення або поживлення сухожильних рефлексів, рефлекси орального автоматизму, що, наприклад не є характерним для дітей з порушеним інтелектом.

Стереотипії виявляються у більшості дітей з аутизмом та у значної частини дітей з ідіотією (глибокою розумовою відсталістю). У дітей з аутизмом найчастіше спостерігаються гримаси, перекочування предметів перед очима, нескоординовані рухи руками, ритмічне розгойдування або обертання тулуба, дотики до навколишніх предметів, їх обнюхування, постукування або поплескування, що повторюються, підстрибування, химерні пози рук і тулуби, стереотипні рухи очних яблук,

накручування волосся на палець, смоктання пальців тощо. Стереотипії частіше відзначаються в осіб, в яких аутизм характеризується нижчим інтелектом. Вчені (Т. Скрипник, К. Островська, Д. Шульженко) та ін..) вважають, що з віком вони мають тенденцію до зменшення, але нерідко зберігаються й у дорослих, особливо сильно проявляючись в період стресу. Часто спостерігаються рухи аутоагресивного характеру – людина з аутизмом може обкушувати нігті, кусати руки, з силою битися головою об стіну. Ці рухові прояви супроводжуються пониженою або підвищеною чутливістю до зовнішніх стимулів (больовим, температурним, зоровим, нюховим). Характерно, що навіть перед лицем загрозової небезпеки хворі з аутизмом можуть демонструвати незворушність і емоційну байдужість [5].

З минулого століття виділяють дві основні форми первинного аутизму: ранній дитячий аутизм (синдром Кеннера), що проявляється на другому році життя, і синдром Аспергера, що характеризується пізнішим розвитком (після 3 років) і менш вираженими розладами, які обмежуються лише затримкою мовленнєвого розвитку і формування навичок спілкування. Аналіз клінічних даних свідчить, що при синдромі Аспергера інтелект залишається відносно збереженим, більше того, деякі діти можуть проявляти екстраординарні здібності в якій-небудь вузькій галузі, наприклад, в астрономії або історії.

Водночас, більшість аутичних людей проявляють дуже різноманітні показники інтелектуального функціонування при стандартному визначенні рівня розумового розвитку. Вони погано справляються із завданнями, що вимагають умінь абстрактно мислити, використати символи і простежувати логічну послідовність. З іншого боку, вони можуть добре справлятися із завданнями, що вимагають маніпулювання предметами й зорового сприйняття простору, що не є характерним для дітей з розумовою відсталістю.

Хоча дитина з аутизмом може проявляти у певному сенсі розумову відсталість, діагностувати необхідно, передусім, аутизм, а не розумову відсталість, оскільки методи корекції й навчання аутичних дітей багато в чому відрізняються від тих, які використовують при роботі з розумово відсталими дітьми (Wing, 1979).

З метою диференції аутизму від розумової відсталості необхідно визначити "нерівність" профілю розвитку дитини. Діти, первинним порушенням яких є розумова відсталість, проявляють загальнішу затримку розвитку, чим діти з аутизмом. Діти з аутизмом мають гетерохронний розвиток: вони проявляють затримку розвитку в одних областях і норму в інших, тоді як розумово відсталі не аутичні діти мають порушення розвитку всієї пізнавальної сфери.

Такого висновку доходить й Т. Скрипник. На думку дослідниці, виникає потреба розмежувати дитячий аутизм і розумову відсталість. Відомо, що дитячий аутизм може бути зв'язаний з різним, зокрема дуже низьким станом розумового розвитку. Вважається, що дві третини дітей з аутизмом мають той чи інший ступінь розумової відсталості (а половина з цих двох третин є глибоко розумово відсталими). Необхідно, проте, розуміти, що порушення інтелектуального розвитку при дитячому аутизмі має якісну специфіку: при кількісно рівному коефіцієнті розумового розвитку дитина з аутизмом на відміну від дитини олігофрена може виявляти значно більшу кмітливість в окремих галузях знань при гіршій адаптації до життя, в цілому. Показники аутиста щодо окремих тестів будуть дуже вирізнятися один від одного: чим нижчий коефіцієнт розумового розвитку, тим чіткіше буде відмінність між результатами в вербальних і невербальних завданнях на користь останніх [4].

Однією зі сфер, яку необхідно проаналізувати при диференціації розумової відсталості та аутизму є мовленнєва. Аутизм може бути схожим на різні специфічні порушення розвитку мовлення, оскільки одним з основних симптомів аутизму (і зазвичай, перший симптом, який хвилює батьків) є відставання мовленнєвого розвитку або повна її відсутність, а ця проблема характерна й для дітей з розумовою відсталістю. Саме логопедам належить визначити, що є причиною мовленнєвих порушень.

Грунтуючись на одному з головних принципів корекційної педагогіки – раннього корекційного втручання, батькам необхідно рекомендувати якомога раніше звертатися до дефектологів-логопедів, яким належить вирішити, чи страждає дитина з аутизмом або ж іншим порушенням розвитку мовлення. Щоб зрозуміти природу труднощів розвитку мовлення дитини, необхідно, передусім, вивчити історію розвитку дитини й проаналізувати її інтереси, стосунки з іншими людьми і стиль гри [3].

Якщо у дитини відсутнє мовлення, то проблема полягає в тому, щоб визначити, чи є це мутизмом або аутизмом [4]. Діти з мутизмом проявляють деякі навички привертання уваги інших до того

предмета, який їх цікавить (вказівка на предмет з метою попросити його, подання або показ предмета іншим людям з метою показати свій інтерес до нього тощо). Діти з аутизмом рідко використовують жести для спілкування. На відміну, діти з розумовою відсталістю активно реагують на оточуючі предмети, намагаються за допомогою жестів привернути увагу оточуючих з метою задоволення власних потреб (у їжі, теплі тощо).

Отже, якщо у дитини спостерігається затримка мовленнєвого розвитку, щоб відрізнити аутизм від іншого специфічного порушення мовленнєвого розвитку, необхідно, передусім, проаналізувати, чи використовується мовлення для комунікації й взаємодії з людьми та визначити, в яких аспектах мовлення й мови спостерігаються відхилення. Такий аналіз повинен проводитися з урахуванням рівня загального розвитку дитини, що допоможе диференціювати аутизм від схожих станів. При ранньому дитячому аутизмі в домовленнєвому періоді часто має місце відсутність лепету й слабкий розвиток функції наслідування. Дитина не виконує прості мовні інструкції, хоча непрямыми методами можна визначити, що вона розуміє мову. Більш ніж у 50-70% дітей з раннім дитячим аутизмом спостерігається недостатність використання жестів і інтонації в спілкуванні [5].

На початку мовленнєвого розвитку ехोलалії з'являються рідко, але вони можуть мати місце в старшому дошкільному віці. У старшому дошкільному віці вони зазвичай погано говорять за межами звичного для них оточення, у них нерідко спостерігаються стійкі аграматизми, вони майже ніколи не використовують особистий займенник «я» і слово «так». У дітей з аутизмом, передусім, порушений розвиток комунікативної функції мовлення й комунікативної поведінки в цілому. Незалежно від терміну появи мовлення й рівня її розвитку, дитина не використовує мовлення як засіб спілкування, вона рідко звертається з питаннями, зазвичай не відповідає на питання оточуючих, у тому числі близьких для неї людей. В той же час у дитини може інтенсивно розвиватися "автономне мовлення", "мовлення для себе". Серед характерних патологічних форм мовлення передусім звертають на себе увагу ехोलалії, своєрідна інтонація, характерні фонетичні розлади і порушення голосу з переважанням особливої високої тональності у кінці фрази або слова, тривала назва себе в другій або в третій особі, відсутність в активному словнику слова, яким дитина позначає близьку людину (наприклад, слова «мама», «тато»). В анамнезі дітей з олігофренією звичайними є затримка фізичного й психічного розвитку (статичних і локомоторних функцій, розуміння і відтворення мови, інтелекту і особи дитини). Міра затримки мовленнєвого розвитку корелює зі ступеню розумової відсталості [1].

Т. Скрипник, зазначає, що один з авторитетних дослідників аутичного спектра розладів В. Каган характеризує аутизм саме через недостатність спілкування, що є наслідком первинних структурних порушень чи нерівномірності розвитку передумов спілкування і вторинної втрати регулятивного впливу спілкування на мислення і поведінку. Такими передумовами спілкування вищезазначені автори визначають:

- можливість адекватно сприймати і інтерпретувати інформацію;
- наявність достатніх та адекватних виразних засобів спілкування: мовлення, оптико-кінетичної системи знаків (жести, міміка, пантоміміка, системи організації простору і часу комунікації, системи «контакту очима»;
- взаєморозуміння з його регулюючим впливом на мислення і поведінку (адже психологічний феномен спілкування базується на процесах взаємодії та взаємостосунків суб'єктів);
- можливість адекватно планувати і гнучко варіювати поведінку, вибирати спосіб і стиль спілкування [4].

Порушення процесу спілкування при аутизмі виявляється переважно у таких двох різновидах, як комунікативний дефіцит (гіпокомунікативність із заниженою цікавістю до довкілля, уповільненням встановлення вербальних й невербальних контактів, відсутністю прагнення висловити свої бажання вокалізацією, поглядом, мімікою чи жестами), чи, навпаки, комунікативна екзальтація (надлишкова гіперемоційність у контактах, конфліктність, розгальмованість). В обох різновидах порушена мотиваційна складова мовленнєвого спілкування, але у більшості випадків потерпає й сама можливість цього акту [4]. Порушення комунікативної діяльності є характерними й для дітей з порушення інтелекту. Відтак, О. Проскурняк зазначає, що діти та підлітки з легким та помірним інтелектуальним недорозвиненням характеризуються або замкненістю у міжособистісних контактах, або підвищеною

нав'язливістю, отже науковець звертає увагу на полярність у комунікативній діяльності розумово відсталих дітей та підлітків [2].

У порівнянні з дітьми з розумовою відсталістю (особливо легким та помірним ступенями) специфічними є й зорові реакції у дітей з аутизмом. Зорова увага дітей з аутизмом у край вибіркова і дуже короткочасна, дитина дивиться як би повз людей, не помічає їх і відноситься до них як до неживих предметів. В той же час вона відрізняється підвищеною ранимою, вразливістю, її реакції на те, що оточує часто непередбачувані й незрозумілі. Така дитина може не помічати відсутності близьких родичів, батьків, надмірно хворобливо і збуджено реагувати навіть на незначні переміщення й перестановки предметів в кімнаті [5]. Саме такі прояви є специфічними для дітей з аутизмом й аналіз зорових реакцій суттєво допомагає у постановці діагнозу.

На наш погляд у дітей дошкільного віку з аутизмом необхідно також аналізувати й ігрову діяльність, яка, як відомо, є провідною у дошкільному віці усіх дітей. При аутизмі своєрідний характер має ігрова діяльність. Її характерною ознакою є те, що зазвичай дитина грає одна, переважно використовуючи не ігровий матеріал, а предмети домашнього ужитку. Вона може тривало і одноманітно грати зі взуттям, мотузками, папером, вимикачами тощо. Сюжетно-рольові ігри з однолітками у таких дітей не розвиваються. Спостерігаються своєрідні патологічні перевтілення в той або інший образ у поєднанні з аутичним фантазуванням. При цьому дитина не помічає докільця, не вступає з оточуючими в комунікативний контакт. Якщо порівнювати ігрову діяльність дітей з аутизмом та розумовою відсталістю, то можна зазначити, що розумово відсталі діти з легким, помірним і навіть тяжким ступенем розумової відсталості цікавляться іграшками, їх переважна більшість намагається «включитися» в гру з однолітками, хоча у порівнянні з онтогенетичним розвитком дітей, у розумово відсталих ігрова діяльність є менш емоційно виразною, їм складно дотримуватися сюжетно-рольової форми гри.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що при диференційній діагностиці аутизму та розумової відсталості слід аналізувати: пізнавальні можливості дитини та рівень інтелектуального розвитку, емоційно-вольову сферу, мовлення дитини, комунікативну діяльність (спілкування та комунікативну поведінку, вербальні невербальні прояви), рухову активність, тактильні контакти, зорове та слухове сприйняття, ігрову діяльність.

Безумовно, викладений у статті матеріал не вичерпує усіх аспектів диференціальної діагностики аутизму та розумової відсталості. Перспективою подальшого дослідження є вивчення дітей з помірним та глибоким ступенем розумової відсталості та дітей з аутизмом за означеною схемою з метою правильного планування та організації корекційно-виховного впливу.

Використана література:

1. **Миронова С.П.** Основи корекційної педагогіки: Навч.-метод. посібник / С.П. Миронова, О.В. Гаврилов. — Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. Нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2010. — 263 с.
2. **Проскурняк О.І.** Психологія комунікативної діяльності розумово відсталих школярів: монографія / О.І. Проскурняк. — Х.: Індустрія, 2014. — 352 с.
3. **Синьов В.М.** Корекційна психопедагогіка, Олігофренопедагогіка: Підручник / В.М. Синьов. — Ч. I. Загальні основи корекційної психопедагогіки (олігофренопедагогіки). — К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. — 238 с.
4. **Скрипник Т.В.** Феноменологія аутизму: монографія / Т.В. Скрипник. — К.: Фенікс, 2010. — 373 с.
5. **Шульженко Д.І.** Корекційний розвиток аутичної дитини / Д.І. Шульженко, Н.С. Андреева. — К.: Д.М.Кейдун, 2011. — 344 с.

References:

1. **Mironova S.P.** Osnovy korekciynoyi pedahohiky: Navch.-metod. posibnyk / S.P. Myronova, O.V. Havrylov. — Kam'yanec"-Podil's'kyj: Kam'yanec"-Podil. Nac. un-t im. Ivana Ohiyenka, 2010. — 263 s.
2. **Proskurnjak O.I.** Psihologija komunikativnoi dijal'nosti rozumovo vidstalih shkoljariv: monografija / O.I. Proskurnjak. — H.: Industrija, 2014. — 352 s.
3. **Sin'ov V.M.** Korekciyna psihopedagogiki, Oligofrenopedagogika: Pidruchnik / V.M. Sin'ov. — Ch. I. Zagal'ni osnovi korekciynoi psihopedagogiki (oligofrenopedagogiki). — K.: Vid-vo NPU imeni M.P. Dragomanova, 2007. — 238 s.
4. **Skripnik T.V.** Fenomenologija autizmu: monografija / T.V. Skripnik. — K.: Feniks, 2010. — 373 s.
5. **Shul'zhenko D.I.** Korekciynij rozvitok autichnoi ditini / D.I. Shul'zhenko, N.S. Andreeva. — K.: D.M.Kejdun, 2011. — 344 s.

Утесова Е.И. К проблеме дифференциальной диагностики умственной отсталости и аутизма

В статье обосновывается актуальность необходимости усовершенствования методики дифференциальной диагностики у детей умственной отсталости и аутизма. Проанализированы исследования учёных в области коррекционной педагогики и специальной психологии относительно характеристики познавательных возможностей, развития речи у детей с легкой, умеренной и выраженной степенью умственной отсталости и нарушениями аутистического спектра. Определены

особенности игровой и коммуникативной деятельности у умственно отсталых детей и детей с аутизмом. Обоснована необходимость создания алгоритма дифференциальной диагностики детей с особенностями психофизического развития и предложена схема, придерживаясь которой целесообразно анализировать развитие детей данного контингента: познавательные возможности ребенка, развитие речи, коммуникативная (общение, коммуникативное поведение, вербальные и невербальные реакции) и игровая деятельности, двигательные реакции, тактильные контакты, зрительное и слуховое восприятие. Выделены перспективы дальнейшего исследования, которые видятся в анализе отличий развития детей с умеренной, тяжелой степенью умственной отсталости и аутизмом.

Ключевые слова: аутизм, умственная отсталость, дети, диагностика, сравнительная характеристика, схема исследования.

Utyosova.O.I. The problems of the differential diagnosis of mental retardation and autism

In this article the author argues the need for improving methods of differential diagnosis of mental retardation and autism in the early age. The author gives the analysis of the secondary data in the field of special education and special psychology, putting the emphasis on cognitive abilities and speech development of children with learning difficulties, moderate and severe mental retardation, or with the disorders in the autism spectrum. There is also an overview of some peculiarities of the play and language of children with mental retardation and autism. The article also contains the evidence supporting the need for differential diagnosis of the psychophysical development on an early stage and provides the scheme which is to help analyze the child's development and outlines the scales of: cognitive abilities, speech development, communication (verbal behavior, non-verbal reactions, socialization) and play, motor reactions, tactile contacts, visual and audio perception. In conclusion, the author oversees the perspectives of separating the peculiarities of the development usual for mental disorders and from those, common for autism.

Keywords: autism, mental retardation, children, diagnosis, differential diagnosis, research scheme.

Стаття надійшла до редакції 29.09.2016 р.

Статтю прийнято до друку 03.10.2016 р.

Рецензент: д.психол.н., проф. Проскурняк О.І.

УДК 376-056.262:688.72

Федоренко С.В., Дашковська А.В.

**НАРОДНА ІГРАШКА ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЙНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ,
ЯКІ МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ ЗОРУ**

У статті розкривається актуальність питання використання народної іграшки у корекційно-виховному процесі молодших учнів школи для дітей з порушеннями зору. Наголошується на особливостях психофізичного розвитку дитини з порушеннями зору та необхідності усунення вторинних відхилень у неї. Проаналізовані роботи науковців-тифлопедагогів, які вивчали вплив іграшок та ігрової діяльності на всебічний розвиток дітей дошкільного віку з порушеннями зору. Відмічається значення народної іграшки для виховання та корекції розвитку цієї категорії дітей. Дається характеристика народної іграшки як засобу корекційно-виховної роботи та відмічається важливість власноручного її виготовлення для успішності цього процесу.

Визначаються чинники неефективного використання іграшки корекційно-виховному процесі молодших учнів школи для дітей з порушеннями зору з метою розвитку інтелектуально-пізнавальної, соціально-моральної, емоційно-ціннісної, художньо-естетичної сфер дитячої особистості.

Ключові слова: народна іграшка, засіб, порушений зір, діти, корекційно-виховна робота.

У дослідженнях провідних дефектологів (В.Бондар, В.Єрмаков, А.Зікеєв, О.Литвак, М.Малофєєв, В.Петрова, В.Синьов, Є.Синьова, Л.Солнцева, Е.Стерніна, Н.Стребелева, С.Федоренко, В.Феоктістова, Л.Фомічова, М.Шеремет та ін.) корекційно-виховна робота визначається як провідний орієнтир системи спеціальної освіти і виховання дітей з порушенням психофізичного розвитку. Якщо завданням корекційної педагогіки є розробка шляхів корекції різних порушень розвитку, то практична робота з дитиною передбачає вирішення завдань адаптації та соціалізації її на основі використання різних за напрямком і змістом методів та засобів виховання й навчання.

На думку Л.Плаксіної [4], дитина з патологією зору зможе свідомо реалізувати себе як повноцінна особистість лише тоді, якщо усвідомлює свої проблеми та труднощі зорової орієнтації і ті потенційні можливості, які дозволяють їй компенсувати наявну зорову недостатність за рахунок активізації всіх збережених психічних функцій та аналізаторів. Вчений відмічає, що від того як розуміються закономірності розвитку дітей з порушенням зору залежить весь процес формування адаптивних здібностей і успішність орієнтації дітей в навколишньому світі.

У дослідженнях Л.Григор'євої, Ю.Кулагіна, О.Литвака, Є.Синьової та інших тифлологів вказується на сповільненість формування образів, наявність великого числа спотворень, уподібнень,